

3. Oudtestamentische profeten

Een van de profeten die wel symbool kan staan voor het O.T. profetisme is misschien Elia. Hij wordt ook een dertigtal keren vernoemd in het N.T. Zo wordt Johannes de Doper vergeleken met Elia. En hij verscheen, samen met Mozes, op de berg der verheerlijking. Elia behoort zonder twijfel tot de indrukwekkendste figuren van het Oude Testament. En toch maakt de Bijbel van hem geen heilige zonder gebreken of zwakheden. Elia kan hard zijn, sarcastisch, absoluut. Zijn ijver voor God dreigt soms zo groot te worden dat het moeilijk wordt te onderscheiden tussen Gods ijver en Elia's eigen ijver. Na zijn grootste overwinning stort hij volledig in. Hij voelt zich alleen, hoewel hij niet alleen is. En op de Karmel laat hij honderden tegenstanders ombrengen – zonder dat de tekst vermeldt dat God hem daartoe opdracht gaf.

- Ga misschien eerst eens de kring rond met de vraag wat u in het verhaal van Elia het meeste of het minste aanspreekt. Wat vind je geweldig, waar heb je het moeilijk mee? Wat vind je interpellierend?
- De laatste tijd hoorde ik enkele keren dat **wij moeten zijn als Elia** (daarmee werd dan bedoeld dat we kortdurend moeten optreden tegen al wie anders denkt of is). Bespreek aan het eind van de studie even waarin we best wel en liefst niet Elia volgen.

1. Geroepen? Gezonden!

Elia verschijnt plotseling in 1 Kon 17. Geen roepingsverhaal zoals bij Mozes, Jesaja of Jeremia. Ook wordt hij niet gepresenteerd als profeet en raadgever aan het hof van de koning (zoals Nathan bij koning David; Jesaja aan het hof van Ahaz en Hizkia; in de nasleep van de Eliaverhalen ook Zedekia en 400 profeten aan het hof van koning Achab, – 1 Kon 22). Hij verschijnt gewoon voor koning Achab: “Zo waar de HEER, de God van Israël, leeft, in wiens dienst ik sta, de eerstkomende jaren zal er geen dauw of regen komen tenzij ik het zeg.’...” (1 K 17:1). Vervolgens staat er enkele keren dat de Heer tot Elia spreekt en hem een opdracht geeft:

1 Kon 17:2 “De HEER richtte zich tot Elia met de woorden: ‘Ga weg van hier. Ga naar het oosten en zoek een schuilplaats in de wadi Kerit, aan de overkant van de Jordaan” -

1 Kon 17:8 Toen richtte de HEER zich tot Elia met de woorden: ‘Ga naar Sarefat, in de buurt van Sidon, en neem daar je intrek. Ik heb een weduwe daar opgedragen je van voedsel te voorzien.’

1 Kon 18:1 “Voor er drie jaren verstreken waren, richtte de HEER zich opnieuw tot Elia, met de woorden: ‘Ga je opwachting maken bij Achab. Ik zal weer regen op de aarde laten vallen.’”

En telkens gehoorzaamt Elia.

Zijn Hebreeuwse naam ‘**Eliyahu**’ betekent: “**Mijn God is JHWH**” of “**JHWH is mijn God**”. Een ware geloofsbelijdenis, zeker in die tijd. Onder koning Achab en zijn Fenicische vrouw Izebel heeft de Baälcultus (de god van vruchtbaarheid, storm en regen), en ook de cultus van Astarte (de godin van liefde, seksualiteit en oorlog) een prominente plaats gekregen. Het volk heeft de neiging om op twee benen te hinken, en dus ook Baäl te dienen, met alle nefaste morele en sociale gevolgen. Elia belichaamt die confrontatie.

Noot: Van Achab wordt gezegd: “Achab deed wat slecht is in de ogen van de HEER; zijn gedrag was nog erger dan dat van zijn voorgangers. Alsof het nog niet erg genoeg was dat hij het voorbeeld volgde van Jerobeam, de zoon van Nebat, nam hij Izebel tot vrouw, de dochter van koning Etbaäl van Sidon, en begon hij Baäl te vereren.” (1 Kon 16:31). Bij de Baäl- en Astartecultus hoorden o.a. kinderoffers en gewijde prostitutie. Het verhaal over de moord op Nabot om zijn wijngaard in beslag te kunnen nemen toont dan weer wreed misbruik van recht en gezag.

Elia treedt dus op in crisistijd, en probeert een wal op te werpen tegen afgoderij, morele ontarding, onrecht en wrede praktijken. Zouden er ook in onze tijd stemmen moeten opgaan? Waartegen? Of waarvoor? Moet je een ‘speciaal geroepen profeet’ zijn om dat te doen?

2. De grote kwaliteiten van Elia

Moed

Elia durft te spreken waar anderen zwijgen. Hij verschijnt voor Achab en kondigt droogte aan (dit was een rechtstreekse uitdaging aan het adres van Baäl, de god van regen en vruchtbaarheid). Later staat hij opnieuw voor hem: “Bent u daar, u die Israël in het ongeluk stort?” (zegt Achab). “Ik stort Israël niet in het ongeluk,” antwoordt Elia, “dat doet u...” (1 Koningen 18:17-18)

De koning beschuldigt de profeet van het probleem te zijn, maar Elia draait de spiegel om. Nog sterker wordt dat in het verhaal van **Nabot** (1 Koningen 21). Nabot weigert zijn wijngaard aan Achab af te staan.

Izebel organiseert daarop een schijnproces waardoor Nabot wordt gedood. Achab neemt de wijngaard in bezit. Dan komt Elia. “**Hebt u eerst iemand vermoord en u daarna zijn bezit toegeëigend?**” (1 Kon 21:19) Minder spectaculair dan op de Karmel, maar wel belangrijk: ware godsdienst gaat voor Elia niet uitsluitend over de vraag welke God men aanbidt. Ze gaat ook over recht, macht, bezit en de bescherming van wie door machtigen vertrapt wordt. Dat blijft verrassend actueel. Een kerk kan orthodox spreken over God en tegelijk de verkeerde kant opkijken wanneer mensen vernederd, uitgebuit of buitengesloten worden. De profeet vraagt niet alleen: *Wat geloof je?* maar ook: Wat doet jouw geloof met de manier waarop je met mensen omgaat?

Noot: In de nasleep van het Eliaverhaal lees je in 1 Kon 22 een interessant verhaal. Achab en de koning van Juda vragen zich af of ze niet samen Aram zouden aanvallen. Achab vraagt raad aan 400 profeten die zeggen: “Doe maar, de Heer zal u de overwinning geven!” Daarop vraagt de koning van Juda of er niet nog een ‘profeet van de Heer is’. Achab reageert: “*Er is nog wel iemand die de HEER voor ons zou kunnen raadplegen. Maar ik heb een hekel aan hem. Hij heeft nog nooit iets goeds over mij geprofeteerd, alleen maar onheil.*” Een bode gaat een zekere Micha halen met de woorden: “*‘Luister, alle profeten verzekeren de koning eensgezind dat de strijd goed zal aflopen. Mogen uw woorden even gunstig zijn als die van hen.’*”¹⁴ Maar Micha zei: ‘Zo waar de HEER leeft, ik zeg alleen wat de HEER mij in de mond legt.’ “Over moed gesproken...

- Tegen welke ‘**moderne goden**’ zou er opgetreden moeten worden?
- Kunt u hedendaagse voorbeelden geven van mensen die **de moed hebben om te spreken**?
- Hebt u zelf al ervaren dat er moed nodig is om **in te gaan tegen de mening van de meerderheid**? Of om minder leuke dingen te zeggen?
- “**Orthodox spreken over God** en tegelijk **de verkeerde kant opkijken...**” Reactie?
- Praat met elkaar over deze uitspraak: “Een godsdienst moet niet alleen beoordeeld worden op wat hij over God zegt, maar ook op **wat hij met mensen doet.**”

Gehoorzaamheid en afhankelijkheid

We zagen hierboven al dat Elia steeds gehoorzaam reageert op Gods woord. Hij moet echter ook leren. Bij de beek Kerit wordt hij afhankelijk van raven (onreine dieren – in principe mocht hij dat brood niet eens eten...) – 1 Kon 17:3-6. Daarna stuurt God hem naar Sarefat, buiten Israël, en wordt hij afhankelijk van een arme weduwe, een heidense. De profeet die koningen trotseert, moet eten uit de hand van een buitenlandse vrouw die zelf bijna niets meer heeft (1 Kon 17: 8 e.v.). Wie namens God wil spreken, moet blijkbaar ook leren dat hij niet alles zelf in handen heeft. Meer zelfs: hij moet leren dat God daarvoor middelen en mensen kan gebruiken die buiten zijn eigen religieuze categorieën vallen.

Wanneer de zoon van de weduwe sterft, ontmoeten we bovendien een totaal andere Elia dan de strijder van de Karmel. Hij argumenteert met God, neemt het kind mee, buigt zich over hem en roept: “**HEER, mijn God, laat toch de levensadem in dit kind terugkeren.**” (1 Kon 17:21). **Hier ijvert hij voor het leven**, op de Karmel zaait hij dood. Hier geen strijd, geen vuur. Alleen betrokkenheid, verdriet en gebed. Misschien is Elia op zijn grootst wanneer zijn kracht gepaard gaat met mededogen.

- Hoe belangrijk is het om, zelfs als ‘profeet’, **ontvankelijk te blijven voor ‘lering’**?
- God gebruikt (Elia wordt geholpen door) ‘**onreine**’ elementen en mensen... Wat kunnen wij hieruit leren?
- De confrontatie opzoeken... of ‘**ijveren voor het leven**’. Is er een verschil? Concreet?
- Wat zouden ‘**middelen en mensen die buiten onze religieuze categorieën vallen**’, en die God gebruikt, kunnen zijn?

Hij durft mensen tot een keuze uit te dagen

Op de Karmel klinkt een van zijn sterkste vragen: “**Hoe lang blijft u nog op twee gedachten hinken? Als de HEER God is, volg Hem dan; is Baäl het, volg dan hem.**” (1 Kon 18:21). Een duidelijke richting kiezen, niet van de ene kant naar de andere springen. Het volk antwoordt niet (18:21). Misschien omdat Elia een pijnlijke plek raakt. Mensen kiezen niet altijd tégen God; vaak kiezen ze gewoon helemaal niet. Een beetje van dit, een beetje van dat. God zolang Hij bruikbaar is, Baäl wanneer die aantrekkelijker lijkt. Elia weigert die vaagheid. Dat is een van zijn sterke kanten: hij zet dingen op scherp.

Noot: Elia heeft het moeilijk omdat ‘de Israëlieten **JHWH’s verbond** naast zich neergelegd hebben’ (1 K 19:10, 14). Het verbond stond centraal in het leven en de gedachten van de profeten. Het verhaal over Elia wordt trou-

wens omkaderd door het idee van het verbond. Aan het begin (1 Kon 17:3) wordt Elia naar de beek Kerit gestuurd. Het stamwoord **KARAT** is een sleutelwoord m.b.t. het verbond: een verbond **SLUITEN** (lett.: snijden). Na de Karmel, wanneer Elia uitgeput en levensmoe in de Negevwoestijn onder een bremstruik ligt, wordt hem gevraagd om verder te gaan naar de berg Horeb, “de berg van God” (1 Kon 19:7-9). Daar werd zoveel eeuwen eerder een begin gemaakt aan het verbond tussen God en zijn volk.

- “Mensen kiezen niet altijd tégen God; vaak kiezen ze gewoon helemaal niet.” Reactie?
- “**De dingen op scherp zetten...**” Is dit nodig? Voorbeelden? Kun je ook té zwart-wit zijn?
- **Het verbond** als centraal gegeven... Wat hield (en houdt) het verbond in? Wat betekent dit concreet? Moet dit vandaag nog het centrale gegeven zijn?

Hij bidt – hij manipuleert God niet

Het contrast op de Karmel is frappant. De Baälprofeten roepen urenlang, dansen en verwonden zichzelf. Elia bidt slechts kort: “Geef mij antwoord, **HEER**, geef antwoord, zodat dit volk beseft dat U, **HEER**, God bent en dat U hun hart weer naar U toe keert.” (1 Kon 18:37). Zijn doel is niet: *Laat iedereen zien wat voor fantastische profeet ik ben*. Het gaat om het volk: hopelijk keert hun hart terug (lett.: van richting veranderen).

Noot: Jakobus 5 geeft hier een commentaar op: “*Elia was een mens als wij, en nadat hij vurig had gebeden dat het niet zou regenen, is er drie-en-een-half jaar lang geen regen gevallen op het land. ¹⁸Toen bad hij opnieuw, en de hemel gaf regen, en het land bracht zijn vrucht weer voort*”. Dat wordt soms ongeveer zo toegepast: **Elia was gewoon zoals jij en ik → hij bad heel krachtig → het stopte met regenen → dus als wij maar voldoende geloof en vurigheid hebben, kunnen wij eveneens buitengewone dingen tot stand brengen**. De realiteit is voor velen echter heel anders. In het Eliaverhaal in 1 Koningen lees je echter nergens dat Elia bidt voor droogte en dan voor regen. God zegt hem: “Ga naar Achab, en kondig droogte / regen aan.” Dus vóór Elia iets doet, heeft God al gezegd dat droogte en regen zullen komen. Na de Karmel zegt Elia vervolgens tegen Achab dat hij het geluid van stromende regen hoort. **Daarna** gaat hij de berg op, buigt zich ter aarde en legt zijn gezicht tussen zijn knieën (18:42 - gebedshouding). Jakobus lijkt dus de O.T.-tekst wat aan te passen aan de noden van zijn betoog. Laten wij dus voorzichtig zijn met dergelijke teksten of uitspraken!

- **God manipuleren via gebed?** Wat is gebed, en wat is het niet?
- Elia's gebed is gericht op het welzijn van het volk (d.m.v. bekering of ommekeer). Wat leren we hieruit?
- Praat samen over wat **Jakobus** schrijft in zijn brief. Wees respectvol naar elkaars gedachten en beleving!

3. Enkel ijver voor God?

Na het vuur roept het volk: “**De HEER is God! De HEER is God!**” En onmiddellijk daarna gebeurt iets wat we niet te snel mogen overslaan: “**Grijp de profeten van Baäl! Laat niemand van hen ontsnappen.**” Elia laat hen naar de beek Kison brengen en daar worden zij gedood. (1 Kon 18:40).

Volgens de tekst gaat het om 450 profeten. Dit is een van de donkerste momenten in het verhaal.

Heeft God dit bevolen? Je kunt wijzen op teksten als Deuteronomium 13 en 18, waar afgoderij en profetie in naam van andere goden uiterst streng worden beoordeeld en voor bepaalde overtredingen de doodstraf wordt voorgeschreven. Maar er is een belangrijk detail: in 1 Koningen 18:40 lezen we nergens dat God Elia opdracht geeft de Baälprofeten te doden.

In H. 17 en aan het begin van H 18 lezen we expliciet: “**Het woord van de HEER kwam tot Elia...**” Ook in het verhaal van Nabot lezen we expliciet dat het woord van de HEER tot Elia komt (1 Koningen 21:17). Maar vóór de slachting aan de Kison ontbreekt zo'n goddelijke opdracht.

Zou het kunnen dat Elia een brug te ver is gegaan? Misschien begrijpelijk. Izebel had zelf profeten van JHWH laten vermoorden (1 Kon 18:4,13). Elia leeft dus in een gewelddadige wereld waarin religie en staatsmacht nauw verweven zijn. Maar het ene geweld maakt het andere nog niet automatisch tot Gods wil.

Zou het kunnen dat Elia zich op dat ogenblik Gods zaak zó sterk met zijn eigen vurige ijver vereenzelvigt, dat hij verder gaat dan God hem heeft opgedragen?

- Kan oprechte **ijver voor God** gevaarlijk worden? Waaraan merk je het verschil tussen trouw aan God en **religieus fanatisme**?
- Is het gerechtvaardigd om de slachting van de Baälprofeten “**Gods wil**” te noemen wanneer het verhaal nergens zegt dat God Elia daartoe opdracht gaf?

4. Elia, een mens zoals wij: van de Karmel naar de woestijn – 1 Kon 19

Eén boodschap van Izebel volstaat: “Morgen om deze tijd zal ik met jou doen wat jij met hen hebt gedaan.” (1 Kon 19:2) De man die tegenover 450 profeten stond, vlucht voor een vrouw. Lafheid? Niet noodzakelijk. Psychologisch is het verhaal zelfs herkenbaar. Na spanning, adrenaline, confrontatie en een enorme overwinning volgt de instorting. Elia trekt de woestijn in, gaat onder een bremstruik zitten en zegt: “Het is genoeg geweest, HEER. Neem mijn leven.” Hij is lichamelijk en geestelijk leeg. Ontmoedigd. Op. En misschien speelt ook schuldgevoel mee omwille van de moordpartij op de Karmel?

Gods reactie is opvallend. Hij begint niet met een preek. Geen: “Elia, waar is je geloof?” Er komt eerst een engel: Slaap. Eet. Drink. Slaap nog wat. Eet opnieuw. Soms is het eerste wat een mens nodig heeft geen theologische verklaring, en ook geen verwijt maar rust, voedsel en tijd. Pas daarna gaat Elia naar Horeb.

“Ik alleen ben overgebleven”

Op Horeb vraagt God: “Wat doe je hier, Elia?” Elia antwoordt: “Ik heb mij met volle overgave ingezet voor de HEER... Ik alleen ben overgebleven, en nu willen ze mij ook doden.” (1 Kon 19:10)

“Ik heb geweldig geijverd.” Dezelfde woordstam wordt gebruikt voor de radicale ijver van Pinechas in Numeri 25. Maar de uitspraak van Elia is interessant: “Ik alleen ben over.” Dat klopt niet. Elia heeft kort daarvoor Obadja ontmoet, die hem vertelde dat hij **honderd profeten van JHWH** verborgen had gehouden (1 Kon 18:13). En even later zegt God dat er nog **zevenduidend** zijn die hun knieën niet voor Baäl gebogen hebben (19:18). Elia is niet alleen. Hij voelt zich alleen. Dat is iets anders. Uitputting kan onze visie vernauwen: *Niemand begrijpt het. Niemand doet iets. Alles hangt van mij af. Ik ben de enige*. Misschien is dat een van Elia's zwakheden: zijn enorme verantwoordelijkheidsgevoel dreigt om te slaan in de overtuiging dat Gods zaak **van hem afhangt**. En Obadja? Ja zeg, die is in dienst gebleven van Koning Achab. Dat ruikt naar compromissen... Toch? Maar hij heeft wel 100 profeten van JHWH kunnen redden, en zijn naam betekent ‘dienaar van de Heer’!

Na de Godsontmoeting op de Horeb kreeg Elia de opdracht terug te keren (letterlijk: keer terug op je weg) en de jonge Elisa te zalven ‘tot profeet in jouw plaats’ (1 Kon 19:16). Elia krijgt hulp. Hij hoeft niet alles alleen te dragen. Tegelijkertijd moet hij leren vertrouwen dat anderen even goed Gods werk kunnen doen.

- Elia zegt: “Ik alleen ben over.” Welke rol spelen vermoeidheid en teleurstelling in de manier waarop wij naar mensen, kerk en wereld kijken?
- Elia zegt alleen te zijn, **maar hij was niet alleen**. Alleen zag hij die anderen niet. Misschien kwamen die anderen er onvoldoende voor uit... Of waren die anderen in Elia's ogen niet echt ‘goeien’... Reactie?
- Kun je aanvaarden dat een gelovige (zelfs een voorganger) al eens **ontmoedigd** is?
- Kan **hoogmoed** ook een ‘profeet’ of voorganger, of gelovige (“ik ben de enige”) parten spelen?

5. God zit niet altijd in het vuur

Een geweldige storm trekt voorbij. Maar de HEER was niet in de storm. Een aardbeving... een vuur... maar de HEER was er niet. En daarna: “een zachte, stille stem”, “het suizen van een zachte stilte”. Op de Karmel leek vuur hét bewijs van Gods aanwezigheid. Maar op Horeb was God niet in het vuur. En storm en aardbeving... Had Elia de maatschappij niet op haar grondvesten doen daveren? Niet dat God niet krachtig kan optreden, maar Elia moest blijkbaar ontdekken dat je God niet kunt opsluiten in stereotypen, ook niet in het spectaculaire. Je kunt Gods stem niet vereenzelvigen met geweld. En zelfs de grootste geestelijke overwinning geeft je niet automatisch gelijk in alles wat je daarna doet.

Elia moest niet alleen weer op krachten komen, ook zijn visie op God en op zijn opdracht moesten bijgesteld worden. In dit opzicht is het veelzeggend dat de laatste woorden van het Oude Testament Elia niet tekenen als degene die vuur uit de hemel laat neerdalen (wat ook Jakobus en Johannes wilden doen op de Samaritanen – Luc 9:54), maar als degene die moet komen om: “het hart van de vaders naar de kinderen en het hart van de kinderen naar de vaders terug te brengen.” (Maleachi 3:23-24 / 4:5-6). De man van het vuur wordt uiteindelijk het symbool van verzoening en herstel (zie ook Mat 17:10-11).

- **Niet in aardbeving, storm of vuur, maar in stilte...** Reactie?
- **God niet opsluiten** in stereotypen, spektakel, geweld... Zou dit nog actueel kunnen zijn?
- **Onze visie op God en onze opdracht bijstellen...** Ook nodig vandaag?
- De profeet: **bewerker van verzoening en herstel...** Hoe kan dit er vandaag concreet uitzien?